

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Problem narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej w aspekcie profilaktycznych oddziaływań

Author: Bogumiła Kosek-Nita

Citation style: Kosek-Nita Bogumiła. (2008). Problem narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej w aspekcie profilaktycznych oddziaływań. W: A. Czerkawski, A. Nowak (red.), "Wybrane zagadnienia patologii społecznej - implikacje empiryczne" (S. 77-84). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Bogumiła Kosek-Nita

Problem narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej w aspekcie profilaktycznych oddziaływań

Zjawisko narkomanii zatacza współcześnie coraz to szersze kręgi i problem ten dotyczy już nastoletnich dzieci. Potwierdzeniem tego są liczne badania nad uzależnieniem od narkotyków, prowadzone zarówno przez pedagogów, psychologów, socjologów oraz przez powołane specjalnie w tym celu organy i instytucje państwowe (M. Moneta-Malewska 2000; A. Mitas, I. Brachaczek 2005; D. Richard 1999; A. Stankowski 1988; K. Zajączkowski 2001; K. Zajączkowski 2002, M. Pasek 2000; D.J. Wilmes 2005 i inni; organizacje i stowarzyszenia, np. Katolicki Ruch Antynarkotyczny — „Karan”, MONAR, Towarzystwo Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych — „Powrót”, a także wiele fundacji).

Z dotychczas przeprowadzonych badań wynika, że narkotyki trafiają do coraz młodszej grupy osób, a inicjacja narkotykowa przypada na wiek 12—15 lat, czyli dotyczy przede wszystkim młodzieży gimnazjalnej, która, będąc w wieku dorastania, najbardziej narażona jest na wszelkiego typu zachowania ryzykowne. Towarzyszący temu okresowi bunt oraz niezgoda na obserwowaną rzeczywistość, a także brak umiejętności radzenia sobie z narastającymi problemami sprawia, iż młodzież zaczyna eksperymentować z narkotykami. Dlatego też istnieje konieczność bliższego zainteresowania się tym zagadnieniem w celu rozpoznania przyczyn i zasięgu zjawiska narkomanii wśród dorastającej młodzieży, a tym samym opracowania efektywnych programów profilaktycznych i zastosowania ich w szkołach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz ośrodkach młodzieżowych.

Należy podkreślić, że problem narkomanii w Polsce zaczął narastać na szerszą skalę w końcu lat sześćdziesiątych XX wieku. Obserwowane wówczas zachowania związane z narkotykami dotyczyły zarówno konsumpcji, jak i produkcji oraz handlu i obrotu tymi środkami. Można powiedzieć, że narkomania stała się zjawiskiem kulturowym, a jej podstawy związane były z oddziaływaniem ideologii młodzieżowej w krajach Zachodu. I tak, obok znacznego wzrostu liczby osób mających kontakt z środkami odurzającymi, istotnym elementem zachodzących wtedy zmian było wyraźne obniżenie wieku narkomanów. W połowie lat siedemdziesiątych nastąpiło odwrócenie tendencji wzrostowej i zanotowano wówczas dwudziestoprocen-towy spadek liczby osób leczonych z powodu uzależnienia od narkotyków. Następnie w końcu lat siedemdziesiątych nastąpił ponowny, szybki wzrost, którego główną przyczyną było rozpowszechnienie środków odurzających produkowanych z łatwo dostępnego „maku spożywczego”. Łatwy dostęp, prosta technologia produkcji sprawiła, iż narkomani mogli produkować środki odurzające na własne potrzeby i dlatego w tamtym okresie nie wykształcił się „rynek” narkotykowy. Natomiast nastąpiło dalsze obniżenie się wieku inicjacji narkotykowej. I tak, w wielu przypadkach kontakt z narkotykami po raz pierwszy miały osoby nawet poniżej 15. roku życia (S.P. Petrović 1988, s. 18–19).

Po okresie wyraźnego wzrostu rozpowszechnienia się narkomanii na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, w drugiej połowie lat osiemdziesiątych odnotowuje się spadek liczby osób leczonych z powodu tego uzależnienia. Natomiast od roku 1990 obserwowany jest stały wzrost liczby uzależnionych. Jak zatem z powyższego wynika, narkomania w Polsce jest zjawiskiem dynamicznym i obejmuje swoim zasięgiem zarówno młodzież, jak i osoby dorosłe. W znacznym tempie rosną wskaźniki narkomanii rozumianej jako regularne używanie narkotyków powodujące poważne problemy zdrowotne i społeczne. Zauważa się zwiększenie podaży narkotyków na nielegalnym rynku, a co za tym idzie: łatwy do nich dostęp. Godny podkreślenia jest fakt, że wraz ze wzrostem ilościowym następują również zmiany jakościowe. Pojawiają się na szerszą skalę nowe substancje i nowe wzory ich używania, charakterystyczne dla krajów zachodnich. Bez wątpienia otwarcie granic spowodowało napływ rzadkich dotąd narkotyków, takich jak np.: marihuana, LSD, kokaina, crack, ekstazy czy brown sugar. Tak więc oferta środków odurzających dostępna na naszym rynku jest podobna do gamy narkotyków dostępnych w Europie Zachodniej i USA.

Ostatnio — jak wynika z badań (J. Kalinowska, C. Cekiera, K. Zajączkowski) — obserwujemy w naszym kraju występowanie zależności między warunkami ekonomicznymi rodzin i poziomem wykształcenia rodziców, a rodzajem preferowanych przez młodzież narkotyków. Tak więc młodzież

pochodząca z rodzin o niskim statusie ekonomicznym i niskim poziomie wykształcenia rodziców najczęściej używa nalogowo środków lotnych, natomiast z rodzin o bardzo dobrych warunkach materialnych coraz częściej pali brown sugar.

Z całą mocą należy zaznaczyć, że młodzież w wieku dorastania, a więc ucząca się w gimnazjum, najbardziej narażona jest na zgubne skutki uzależnienia od narkotyków. Przede wszystkim dlatego, że wielu nastolatków nie potrafi sobie poradzić z normalnymi napięciami okresu dorastania. Cierpienie psychiczne jest zbyt dolegliwe, a dotychczasowe strategie radzenia sobie przestają działać. I tak, interakcja tych dwóch czynników, tzn. cierpienia emocjonalnego i braku umiejętności poradzenia sobie z nim, skłania do szukania ulgi w narkotykach. Ale jednocześnie wiele osób sięga po narkotyki, alkohol czy inne środki odurzające w poszukiwaniu przyjemnych wrażeń. I tak, np. palenie marihuany pomaga skupić się na chwili obecnej oraz świecie wewnętrznym i zmniejsza wrażliwość na zewnętrzne otoczenie, pozwala na wyciszenie świadomości świata zewnętrznego (J.J. McWhirter, B.T. McWhirter, A.M. McWhirter, E.H. McWhirter 2005, s. 196).

Należy dodać, iż z sięganiem po narkotyki korelują takie cechy jak: odrzucanie tradycyjnych wartości, buntowniczość, niekonwencjonalne zachowanie, poszukiwanie przygód i wrażeń oraz skłonność do ryzyka. Bywa tak, że dzieci i młodzież najpierw palą marihuanę ze zwykłej ciekawości, wkrótce zaczynają to robić coraz częściej, by zaspokoić potrzebę silniejszych podnieć i wrażeń (M.D. Newcomb, L. McGee 1991).

Na tego typu zachowania najczęściej narażana jest dorastająca młodzież, a więc młodzież ucząca się w gimnazjum, stąd przedmiotem badań uczyniono problem narkomanii wśród młodzieży gimnazjalnej w środowisku dużego miasta (Katowice). Badaniami objęto 146 uczniów — 81 chłopców i 65 dziewcząt w wieku od 13. do 15. roku życia. W badaniach wykorzystano metodę ankiety i wywiadu, skierowanych do uczniów gimnazjum oraz pedagoga szkolnego i nauczycieli.

W celu ustalenia, jak badani oceniają rozmiary zjawiska narkomanii w swoim środowisku oraz jaka jest ich wiedza i stosunek do narkotyków, poproszono ich o odpowiedzi na kilka pytań, m.in.: „Czy są w szkole uczniowie mający kontakt z narkotykami?” I tak, 82% chłopców i 55% dziewcząt odpowiedziało twierdząco, natomiast na pytanie, ilu spośród nich zażywa narkotyki i gdzie, większość uczniów (62% chłopców i 57% dziewcząt) odpowiedziała, że wiedzą o 23 takich osobach w szkole, mają również znajomych, kolegów spoza szkoły, którzy dość często narkotyzują się (np. na dyskotekach czy spotkaniach towarzyskich).

Kolejne pytanie dotyczyło wiedzy na temat znajomości środków odurzających oraz skutków ich zażywania. Odpowiedzi na powyższe pytanie

pozwalają stwierdzić, iż młodzież dobrze orientuje się w różnych rodzajach narkotyków, wymienia bowiem ich nazwy. Ponad 80% badanych zdecydowanie na I miejscu wymienia przetwory konopii indyjskich, takich jak: marihuana czy haszysz, następnie wymieniają: heroinę (52%), LSD (61%), grzyby halucynogenne (31%), ekstazy (49%). Interesujące i warte zauważenia jest to, iż młodzież wśród narkotyków wymienia także tytoń i nikotynę. 8% badanej młodzieży uzasadnia, że jest to również substancja uzależniająca. Można więc przypuszczać, że młodzież dość poważnie traktuje problem uzależnień.

Innym pytaniem skierowanym do młodzieży było pytanie dotyczące tego, gdzie po raz pierwszy zetknęli się z narkotykami i skąd uzyskali informacje na temat narkotyków? Młodzi ludzie najczęściej odpowiadali, że od kolegów w szkole (32%), na podwórku, na koloniach, na osiedlu mieszkaniowym (19%), w dyskotecie, na imprezie (12%). Innym źródłem informacji okazała się telewizja i tę odpowiedź podkreśliło 21% gimnazjalistów. Niewielka liczba badanych, bo tylko 14%, wskazuje, że zostali poinformowani o narkotykach, ich szkodliwym działaniu przez rodziców, prawie taki sam odsetek badanych (15%) wymieniło szkołę jako źródło informacji. Sporadycznie pojawiały się odpowiedzi wskazujące na książki, prasę, policję.

Natomiast obecnie, jak podkreślają nastolatki, głównym źródłem pozyskiwania informacji na temat narkotyków oraz związanych z nimi skutków ubocznych jest Internet. Tę odpowiedź wybrało aż 65% gimnazjalistów.

Istotnym pytaniem było pytanie odnośnie tego, który spośród badanych gimnazjalistów zażywał bądź zażywa narkotyki. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że do jednorazowego zażycia narkotyku przyznało się 56% uczniów, w tym 22% dziewcząt. Pozostali uczniowie twierdzą, że nie zażywali żadnych substancji odurzających. Spośród grupy osób, które zażywały narkotyki, do najczęściej zażywanych należały: haszysz — 54%, amfetamina — 9%, marihuana — 25%, tak odpowiedzieli chłopcy, natomiast wśród dziewcząt: 11% — amfetamina, 9% haszysz i 5% — marihuana.

Warto zauważyć, że młodzież dość dobrze zorientowana jest, jeśli chodzi o objawy i skutki nadużywania narkotyków, o czym świadczą udzielane odpowiedzi. I tak, na pytanie dotyczące objawów ankietowani najczęściej wymieniali — brak kontaktu z rzeczywistością, depresję, wymioty, głód, rozweselenie, spadek wagi, agresja, przekrwione oczy, dziwne zachowanie, zwężone źrenice, złe samopoczucie, pobudzenie, bezsenność, brak komunikacji, ból głowy, halucynacje itp.

Inną ważną kwestią są przyczyny zażywania narkotyków. Badana młodzież zapytana, dlaczego — ich zdaniem — w obecnych czasach coraz

częściej młodzi ludzie narkotyzują się, odpowiadała: żeby zapomnieć o problemach w domu, w szkole oraz osobistych, brak zainteresowania rodziców, uczucie samotności, dla szpanu przed kolegami, bo to jest trendy, pod wpływem presji kolegów, znajomych, jest to wyraz buntu przeciwko obecnemu światu, to pomaga w nauce, w pokonywaniu trudności, chęć zdobycia szacunku rówieśników, nowych znajomości, wyróżnienia się z tłumu, poszukiwanie sposobu na życie itp.

Zapytano też młodzież o dostęp do narkotyków. Aż 92% chłopców i 81% dziewcząt potwierdza, że zdobycie narkotyków nie stanowi dla nich większego problemu. Najczęściej można je zdobyć od znajomych, kolegów, u dealera; jak się ma znajomości, to wszędzie — na osiedlu, na bazarze, na rynku, w klubach i pubach, a także w szkole.

Trzeba zaznaczyć, że z pozyskiwaniem środków odurzających wiąże się kwestia pieniędzy na ich zakup. Najczęściej — jak podkreślają ankietowani — pieniądze na narkotyki mają z kieszonkowego (30% — chłopcy, 34% — dziewczęta), 28% chłopców i 36% dziewcząt wskazuje, że źródłem dochodu jest okradanie rodziców, 9% chłopców i 8% dziewcząt twierdzi, że pożyczają od znajomych, wymuszają, kradną w szkole komórki, odtwarzacze mp3, chodzą na złom.

Ostatnią kwestią był problem oceny działalności profilaktycznej szkoły oraz innych instytucji odnośnie uzależnienia od środków odurzających. Większość uczniów (67%) podkreśla, że w szkołach prowadzona jest działalność profilaktyczna odnośnie narkomanii. Zajęcia na temat szkodliwości narkotyków prowadzi pedagog szkolny. Młodzież brała również udział w programie NOE oraz w przedstawieniu teatralnym *Przerwany lot*, w którym obrazowo przedstawione zostały skutki brania narkotyków. Charakter zajęć z młodzieżą — jak twierdzi pani pedagog — jest głównie informacyjny — dotyczący objawów i skutków brania. Z młodzieżą prowadzone są również zajęcia uczące asertywności oraz odmawiania w sytuacji namowy. Ponadto coraz więcej osób pracujących w szkole ma lepsze przygotowanie pedagogiczne i profilaktyczne oraz większą wiedzę na temat narkotyków i narkomanii, co pozwala z kolei na skuteczniejsze dotarcie do młodzieży.

Według nauczycieli oraz pedagoga, młodzież dzisiaj ma bardzo duże możliwości dostępu do narkotyków, co powoduje, że nawet przy pojawieniu się pojedynczych przypadków trzeba reagować natychmiast, przede wszystkim rozmawiać z młodzieżą, informować i zwracać uwagę na konsekwencje związane z narkomanią. Mitem dzisiaj staje się stwierdzenie, że w narkomanię popadają głównie dzieci z rodzin patologicznych, o trudnej sytuacji rodzinnej i domowej. Coraz więcej przypadków spotyka się w tzw. rodzinach normalnych, dobrze sytuowanych; młodzi ludzie najczęściej zaczy-

nają brać narkotyki, aby zaznaczyć swoją obecność, zwrócić na siebie uwagę rodziców, kompensując sobie w ten sposób brak ciepła, zrozumienia, czasu na rozmowę i zwrócenia na siebie uwagi dorosłych. Z całą mocą należy podkreślić, że narkotyki pojawiły się i zadomowiły w dobrych szkołach, uczelniach wyższych, zarówno prywatnych, jak i państwowych. Wiemy, że narkotyki kosztują, więc biorą je ci, których na to stać.

Wydaje się więc, iż polityka państwa wobec narkotyków powinna być nieodłączną częścią polityki społecznej. Niezbędne jest nadanie właściwej rangi polityce wobec narkotyków i stworzenie warunków organizacyjnych oraz materialnych do jej realizacji. Niektóre cenne inicjatywy pedagogów, rozmowy wychowawcze są — jak widać — niewystarczające, nawet nie pomagają ochroniarze na uczelni czy statuty szkół zakazujące posiadania narkotyków i mass media — pełne akcji antynarkotykowych. Stąd wręcz koniecznym wydaje się opracowanie pewnych systemowych rozwiązań, objęcie opieką rodzin, uświadomienie rodzicom problemów ich dzieci, dostarczenie wiedzy na temat narkotyków i narkomanii, włączenie również do działalności profilaktycznej policji, ośrodków pomocy rodzinom, szkół, społeczności lokalnej, by wspólnie wypracowały efektywne programy profilaktyczne. Opracowanie takich programów i strategii wychowawczych szkoły, które przestrzegałyby zasad szacunku do pracy, poczucia odpowiedzialności za siebie i własne życie, rzetelnego wypełniania obowiązków i samorozwoju. Chodzi o to, by tak pokierować młodzieżą, aby zachowywała się produktywnie, a nie destrukcyjnie. Należy zatem opracować takie programy profilaktyczne, by stanowiły wartościową alternatywę dla zażywania narkotyków. Profilaktyka — jak się wydaje — będzie tylko wtedy skuteczna, jeżeli będą nią objęci najmłodsi uczniowie, ponieważ już dzieci coraz częściej zaczynają eksperymentować. Pożądany jest kompleksowy model profilaktyki, wczesnej interwencji i terapii, mający na celu:

- wspieranie pozytywnych zdrowych relacji między młodzieżą a osobami wychowującymi,
- doskonalenie źródeł pomocy dla młodzieży zagrożonej, poprawę dostępności tych źródeł.

Wydaje się, że już samo wzorowanie się na aktywności społecznej wychowawców może służyć młodym ludziom jako poważny czynnik pomagający dostrzec własny potencjał umożliwiający zmianę lub poprawę swojego losu. Niezbędne jest również ciągle monitorowanie sytuacji i prowadzenie badań w tej dziedzinie. Rezygnacja bowiem z konsekwentnej polityki wobec narkotyków grozi dominacją doraźnych potrzeb finansowych nad dobrem i zdrowiem społecznym.

Podsumowując, należy zwrócić uwagę, iż działalność profilaktyczno-terapeutyczna powinna obejmować dwa ważne aspekty: oświatowo-wycho-

wawczy i terapeutyczno-resocjalizacyjny. I tak, np. w ramach prowadzenia oświaty zdrowotnej należy organizować kursy i szkolenia na temat różnych typów uzależnień, ukazanie działania zgubnych skutków narkotyków na psychikę i organizm ludzki. Szkoleniami tego typu powinni być objęci pracownicy służby zdrowia, oświaty, wychowawcy, nauczyciele, dzieci i młodzież, a nade wszystko rodzice, którzy niejednokrotnie nie mają wiedzy i przede wszystkim nie są świadomi rozmiarów i skutków tego uzależnienia (H. Jakubowska 1999).

Istotne wydaje się odpowiednie organizowanie czasu młodzieży, proponowanie różnych alternatywnych rozwiązań poprzez zainteresowanie młodych ludzi działalnością sportową, artystyczną, turystyką, wolontariatem itp. Jednocześnie trzeba pamiętać, że nawet najlepsze metody profilaktyczno-terapeutyczne niewiele pomogą, gdy będzie łatwy i bezkarny dostęp do narkotyków. Tak więc konieczne wydaje się zaostrożenie i uporządkowanie przepisów prawnych. Surowymi restrykcjami należy objąć handel, przemysł i produkcję narkotyków. Z całą mocą trzeba podkreślić, że najważniejszymi zasadami i formami profilaktyki społeczno-medycznej w zapobieganiu narkomanii są: fachowe informowanie społeczeństwa o tym, czym jest narkomania i jakie są mechanizmy jej powstawania oraz jakie zagrożenie stanowi ona dla zdrowia i życia jednostki czy grupy społecznej. Na pewno ogromną rolę do spełnienia w tym zakresie mają środki masowego przekazu, które powinny rzeczowo przybliżać społeczeństwu zjawisko narkomanii, starać się eliminować sensacyjność podawanych faktów oraz różnego rodzaju scen, na rzecz opracowań naukowych czy filmów dokumentalnych. Tak więc nasuwa się refleksja, która może być ważnym przesłaniem dla skuteczności profilaktyki uzależnień. Otóż, „aby profilaktyka uzależnień stała się skutecznym działaniem, musi wymagać wychowania dojrzałych i szczęśliwych ludzi, którzy poradzą sobie z trudami życia bez pomocy chemicznych wspomagaczy”.

Bibliografia

- Cekiera C., 1999: *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*. Lublin.
- Cekiera C., 2001: *Ryzyko uzależnień*. Lublin.
- Jakubowska H., 1999: *Promocja zdrowia i profilaktyka uzależnień*. Warszawa—Łódź.
- Karpowicz P., 2002: *Narkotyki*. Białystok.
- Korpetta E., Szmerd-Sisicka E., 2000: *Narkotyki w Polsce. Mity i rzeczywistość*. Warszawa.

- Maxwell R., 1994: *Dzieci, alkohol, narkotyki. Przewodnik dla rodziców*. Przeł. J. Węgrodzka. Gdańsk.
- McWhirter J.J., McWhirter B.T., McWhirter A.M., McWhirter E.H., 2005: *Zagrożona młodzież*. Tłum. H. Grugołowska-Klarkowska, A. Basaj. Warszawa.
- Mitas A., Brachaczek I., 2005: *Profilaktyka narkomanii*. Cieszyn.
- Moneta-Malewska M., 2000: *Narkotyki w szkole i w domu. Zagrożenie*. Warszawa.
- Newcomb M.D., McGee L., 1991: *Influence of sensation seeking on general deviance and specific problem behaviors from adolescence to young adulthood*. „Journal of Personality and Social Psychology”, Vol. 61(4).
- Pasek M., 2000: *Narkotyki przy tablicy*. Warszawa.
- Petrović S.P., 1988: *Narkotyki i człowiek*. Przeł. M. Fibur. Warszawa.
- Richard D., 1999: *Narkotyki*. Katowice.
- Rogala-Obłędowska J., Fotyga B., 2002: *Style życia młodzieży a narkotyki. Wyniki badań empirycznych*. Warszawa.
- Stankowski A., 1988: *Narkomania — narkotyki — narkomani. Wybrane zagadnienia*. Katowice.
- Wanat W., 2004: *Odłot donikąd. Narkotyki i narkomania*. Warszawa.
- Wilmes D.J., 2005: *Jak wychować dziecko, które mówi — Nie!! Alkoholowi i narkotekom*. Przeł. L. Okupniak. Gdańsk.
- Zajączkowski K., 2001: *Nikotyna, alkohol, narkotyki. Profilaktyka uzależnień*. Kraków.
- Zajączkowski K., 2002: *Profilaktyka uzależnień a wartości*. Kielce.